

<https://doi.org/10.62837/2024.9.298>

GÜLƏR FIZULİ QIZI SADIQOVA
Gəncə Dövlət Universitetinin baş müəllimi
Bakı Dövlət Universitetinin dissertantı
gularnabiyeva@gmail.com

AZƏRBAYCAN VƏ İNGİLİS DİLLƏRİNDƏ SİYASİ DİSKURSUN DİALOQ JANRLARININ OXSAR VƏ FƏRQLİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

Bu məqalədə Azərbaycan və İngilis siyasi diskurslarının dialoq janrlarının xüsusiyyətləri təhlil edilir. Siyasi diskurs geniş mənada ictimaiyyətə ünvanlanan siyasi mövzulara həsr olunmuş dialoqları əhatə edir. Dialoq janrlarının təsnifatı müxtəlif faktorlar, o cümlədən subyekt-adresat əlaqələri və siyasi niyyətlər əsasında aparılır. İngilis və Azərbaycan siyasi diskursları arasında dil üslubu, linqvistik vasitələr və pragmatik məqsədlərdə oxşarlıqlar var, lakin fərqli siyasi maraqlar və prioritetlər dialoqların məzmununa təsir göstərir. İngilis siyasi diskursunda daha rəsmi bir üslub müşahidə olunur, Azərbaycan diskursunda isə müstəqillik və milli xüsusiyyətlərə vurğu edilir. Həmçinin, siyasi ritorikanın dialoqları ictimai fikirlərin formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynayır

Açar sözlər: *siyasi diskurs, dialoq janrları, diplomatik müzakirələr, pragmatik xüsusiyyətlər, koqnitiv xüsusiyyətlər*

Giriş. Siyasi diskursun tərifinə iki yanaşma var: geniş və dar. Siyasi diskursun bu cür ikili təfsiri Paul Bayleyin tədqiqatında nəzərdə tutulur: "Siyasi dil deyilən bir şey yoxdur, ancaq siyasi dilin formaları olaraq təsnif edilə bilən geniş və müxtəlif diskurslar, janrlar və ya qeydlər dəsti var. Siyasi diskursun bir çox "kanonik" formalarını müəyyən etmək mümkün olardı: siyasət sənədləri, nazirlik çıxışları, hökumət mətbuat açıqlamaları və ya mətbuat konfransları, parlament söhbəti, partiya manifestləri (və ya platformaları), seçki çıxışları və s. və əsas siyasi aktyorlar - hökumət üzvləri və ya müxalifət üzvləri, millət vəkilləri, siyasi partiyaların liderləri, vəzifəyə namizədlər tərəfindən danışılan və ya yazılan mətnlər"[2, s.18].

Siyasətin qüvvəyə minməsi cəmiyyətin həm "mikro", həm də 'makro' səviyyələrində baş verir. Mikro siyasət fərdlər, cinslər və sosial qruplar arasında baş verir və inandırma və mübahisə, təhdid, rüşvət və sair vasitələrlə həyata keçirilir [4: s.13]. Makro səviyyədə, siyasət, siyasi təşkilatlar arasında və içərisində olan ziddiyyətləri əhatə edir və hüquqi kodlarda, əvvəlki təcrübələrdə və demokratik konstitusiyalarda özünü göstərir. [4: s.15]

Van Deyk nisbətən məhdud siyasət və siyasi diskurs anlayışının tərəfdarı olsa da, təhlilin "siyasətin mərkəzi oyunçuları " tərəfindən hazırlanan diskursa yönəlməli olduğunu müdafiə etsə də, digərləri siyasət sahəsinə " birmənalı olaraq ayrılmamış, sosial olaraq qurulmuş" kimi baxırlar". Onun fikrinə görə siyasət və siyasi diskurs anlayışları, "həyat dünyası"nın sahəsinə yayılmamalıdır. (10: 33)

Rus dilçiliyində "siyasi ünsiyyət" və "siyasi diskurs" ifadələrinin ekvivalentliyi haqqında fikirlər var [3, s.52; 5, s.47]. A.P. Çudinov aşağıdakı siyasi ünsiyyət növlərini fərqləndirir:

1. aparat (rəsmi, bürokratik) ünsiyyət - dövlət və ya ictimai strukturlar daxilində ünsiyyət
2. ictimai siyasi fəaliyyətdə ünsiyyət, o cümlədən parlamentdəki açıq çıxışlar (mesajı göndərənlər siyasi liderlər və fəallardır);
3. kütləvi informasiya vasitələrində siyasi ünsiyyət;
4. mitinq, toplantı, nümayiş iştirakçılarının ünsiyyəti - qeyri-peşəkar ünsiyyət [6: 36-38].

Siyasi diskurs janrlarının detallı bir təsnifatı ilk dəfə siyasi diskursu "məzmunu siyasət sahəsinə aid olan istənilən hər hansı bir danışma forması" kimi başa düşən E.I. Şeyqal tərəfindən irəli sürülmüşdür [8, s.23]. Onun fikrincə, siyasi diskursda janrlar aşağıdakı xüsusiyyətlərə görə fərqləndirilə bilər: institusional parametrlər / formallığa görə; subyekt-adresat əlaqələrinə görə; siyasi sosiolektlərin variantlarına görə; hadisələrin lokalizasiyasına görə; siyasi diskurs sahəsindəki müəyyən bir janrın mərkəzliliyi və ya marginallığı dərəcəsinə görə; aparıcı niyyətin təbiətinə görə.

E.I Şeyqal [9, s.22-29] siyasi diskursun aşağıdakı növlərini ayırd edir:

1. yalnız birbaşa siyasətçilər tərəfindən yaradılan və siyasi ünsiyyətdə istifadə edilən mətnlərdən ibarət olan institusional siyasi diskurs (parlament protokolları, siyasi sənədlər, kütləvi çıxışlar, siyasi liderlərlə müsahibələr və s.)
2. jurnalistlərin yaratdığı və mətbuatda, televiziya, radioda və internetdə yayılmış mətnlərdən istifadə edilən kütləvi informasiya vasitələri (media) siyasi diskursu.
3. dövlət aparatı işçiləri üçün mətnlər yaradılan aparat rabitəsi ilə əlaqəli rəsmi-işgüzar siyasi diskursu.
4. peşəkar siyasətçilər və ya jurnalistlər olmadıqları üçün bəzən siyasi ünsiyyətdə iştirak edən "adi vətəndaşlar" tərəfindən yaradılan mətnlər. Bunlar siyasətçilərə və ya dövlət qurumlarına ünvanlanan hər cür məktub və müraciətlər, mediaya yazılan məktublar və s.
5. Son illərdə çox geniş yayılmış "siyasi dedektivlər", "siyasi şeir" və siyasi xatirələrin mətnləri.

Siyasi diskursun adı çəkilən altı növü arasında sərhədlər tam aydın deyil və çox vaxt onların qarşılıqlı kəsişməsini müşahidə etmək lazımdır.

Siyasi ritorikanın dialoq janrları

Siyasi ritorikanın dialoq janrları müxtəlif ekstralingvistik və lingvistik amilləri ehtiva edən mürəkkəb formasıdır. S.A. Suxix, siyasi dialoq janrlarının təsnifatı danışanların makro niyyətinin əhəmiyyətini vurğulayır. Tədqiqatçı aşağıdakı dialoqları fərqləndirir:

- dialoq müsahibələr;

- affiliativ (mənsubiyyət) dialoqlar;
- instrumental dialoqlar;
- şərhədici dialoqlar [10, s. 56].

N. D. Arutyunova görə, siyasi diskursun dialoq janrları ünsiyyətin məqsədlərinə görə fərqləndirilə bilər. [1, s. 47] Nəzərə alsaq ki, ünsiyyətdə dialoji diskurs prosesi digər diskurs növləri ilə daimi qarşılıqlı əlaqədədir və kəşif, deyə bilərik ki, dialoji diskursu bir əsasda təsnif etmək mümkün deyil. Siyasi diskursun dialoq formasını təsvir edərkən siyasi subyektin ictimai çıxışının məqsədini nəzərə almaq lazımdır. Qeyd edilməlidir ki, kommunikasiya məqsədləri dil funksiyalarının həyata keçirilməsi ilə əlaqəlidir. Diplomatik müzakirələr, İngilis və Azərbaycan siyasi mühitləri arasında ortaq əhəmiyyətə malikdir və beynəlxalq münasibətlərin inkişafında əhəmiyyətli bir rola sahibdir. İki ölkə dövlətləri, özlərini beynəlxalq səviyyədə təmsil etmək və özlərini qorumaq üçün diplomatiya vasitəsilə bir-birilə yanaşan çoxsaylı məsələləri müzakirə edir. Habelə, diplomatik dialoqlar, iki ölkə arasında əlaqələrin bərqərar edilməsi və təşviqi üçün mühüm bir alət kimi istifadə olunur. Fərqli mövqelələrin təbliğində, İngilis və Azərbaycan diplomatik dialoqları arasında fərqli regional və beynəlxalq nüanslar olduğu müşahidə olunur. Hər iki ölkənin dövlət strukturları, müstəqil siyasi məsələlər və beynəlxalq təhlükəsizlik məsələləri ilə bağlı fərqli prioritetlərə sahibdir. Bu, diplomatik dialoqların məqsədinin, bu fərqli mövqelər arasında mümkün olan ən yaxşı razılığı tapmaq və beynəlxalq münasibətlərin inkişafını təmin etmək olduğunu göstərir. Fərqli mövqelələrin diaqnostik edilməsi və buna uyğun diplomatiya strategiyalarının tətbiqi, iki ölkənin diplomatik dialoqlarının fərqli məzmun və prioritetlərə malik olmasına səbəb olur. Diplomatik dialoqların fərqli məqsədləri arasında regional əhəmiyyətli məsələlər, beynəlxalq ticarət və iqtisadiyyat, təhlükəsizlik və ictimai-siyasi inkişaf da yer ala bilər. Bu fərqliliklər, diplomatik dialoqların müstəqil ölkə məqsədləri ilə uyğunlaşmağa çalışdığını və müzakirələrinin əhəmiyyətli vəziyyətlərinin fərqli prioritetlərinə uyğun düşdüyünü təsdiq edir. İngilis və Azərbaycan siyasi diskursları arasında dialoq janrları oxşar və fərqli xüsusiyyətlər əks etdirir. Diplomatik dialoqlar, beynəlxalq münasibətlərin inkişafında əhəmiyyətli rol oynayır və iki məkanın müstəqil mövqelərini ifadə etməyə nail olmağa kömək edir. Fərqli mövqelələrin təbliğində, iki məkanın fərqli regional və beynəlxalq maraqlı olduğu və diplomatik dialoqların məqsədinin bu fərqli mövqelər arasında razılıq və başqa bir çözümlə tapmağa nail olmaq olduğu müşahidə edilə bilər. Hem İngilis, hem də Azərbaycan siyasi mühitində siyasi liderlər və təşkilatlar arasında məsələlərin müzakirəsi üçün dialoqların təşviqi üçün müstəqil stratejiya və taktikalar tətbiq olunur. Fərqli siyasi təşkilatlar və partiyaların tətbiq etdiyi siyasi dialoqların məzmunu və fokusu fərqlənir. Bu dialoqların nəzərdə tutulduğu məsələlər, siyasi proseslər və inkişafılar müstəqil siyasi mühitlərin xüsusiyyətlərinə əsaslanır.

İngilis və Azərbaycan siyasi mühitində media dialoqları, siyasi prosesləri və məsələləri ictimaiyyətə çatdırmaq və təşviq etmək üçün müstəqil bir alət kimi tətbiq

olunur. Media dialoqları, ölkələrin informasiya sahəsindəki strateji planlarına əsaslanır. Bu dialoqların mənbəyi, tonu və tətbiq olunan kommunikasiya strategiyaları ölkələrin informasiya mühitinin xüsusiyyətlərinə uyğunlaşır.

İngilis və Azərbaycan siyasi mühitində beynəlxalq əməkdaşlıq dialoqları mövcuddur və iki ölkə arasında beynəlxalq münasibətlərin yaxşılaşdırılmasına nail olmağa çalışır. Bu dialoqların fokusu, ölkələrin beynəlxalq siyasi, iqtisadi və mədəni sahədəki maraqlarını təbliğ etmək və təmin etmək üçündür. Həmçinin, beynəlxalq humanitar və humanitar yardım təşkilatları ilə əməkdaşlığı dəstəkləmək məqsədi daşıyır. İki ölkənin siyasi mühitləri arasında mövcud olan müstəqil maraqlar və prioritetlər, dialoqların forma və məzmununu da təyin edir. Diplomatik müzakirələr, İngilis və Azərbaycan siyasi mühitləri arasında ortaq əhəmiyyətə malikdir və beynəlxalq münasibətlərin inkişafında əhəmiyyətli bir rola sahibdir. Habelə, diplomatik dialoqlar, iki ölkə arasında əlaqələrin bərqərar edilməsi və təşviqi üçün mühüm bir alət kimi istifadə olunur. Fərqli mövqelələrin təbliğində, İngilis və Azərbaycan diplomatik dialoqları arasında fərqli regional və beynəlxalq maraqlı olduğu müşahidə olunur. Hər iki ölkənin dövlət strukturları, müstəqil siyasi məsələlər və beynəlxalq təhlükəsizlik məsələləri ilə bağlı fərqli prioritetlərə sahibdir. Bu, diplomatik dialoqların məqsədinin, bu fərqli mövqelər arasında mümkün olan ən yaxşı razılığı tapmaq və beynəlxalq münasibətlərin inkişafını təmin etmək olduğunu göstərir. Fərqli mövqelələrin diaqnostikası və buna uyğun diplomatiya strategiyalarının tətbiqi, iki ölkənin diplomatik dialoqlarının fərqli məzmun və prioritetlərə malik olmasına səbəb olur. Diplomatik dialoqların fərqli məqsədləri arasında regional əhəmiyyətli məsələlər, beynəlxalq ticarət və iqtisadiyyat, təhlükəsizlik və ictimai-siyasi inkişaf da yer ala bilər. Bu fərqliliklər, diplomatik dialoqların müstəqil ölkə məqsədləri ilə uyğunlaşmağa çalışdığını və müzakirələrinin əhəmiyyətli vəziyyətlərinin fərqli prioritetlərinə uyğun düşdüyünü təsdiq edir.

İngilis və Azərbaycan siyasi diskursları arasında dialoq janrlarının linqvistik, praqmalinqvistik və koqnitiv xüsusiyyətləri oxşar və fərqli ola bilər. Həm İngilis, həm də Azərbaycan siyasi diskursları dilin formal və informal üslubunu qabaqlamağa nail olur. Diplomatik müzakirələr, siyasi müsahibələr və media dialoqları üçün lazım olan rəsmi dil forması müəyyən edilmiş normativ norma və terminologiya ilə xüsusişdirilir. İki ölkənin dövlət başçıları arasında keçirilmiş formal bir diplomatik müzakirədə, dil formal və rəsmidir. Bu dialoqda istifadə olunan linqvistik vasitələr və tələsmələr diplomatiya sahəsində müxtəlif dillərdə praktika olunan norma və qaydalarla uyğun gəlir. Həm İngilis, həm də Azərbaycan siyasi diskurslarında praqmalinqvistik xüsusiyyətlər dialoqların funksional məqsədlərini əks etdirir. Sözügedən dialoqlar ictimaiyyətə siyasi mövqelərin təqdim edilməsi, təsdiqlənməsi və ya tənqid edilməsi məqsədi daşıyır. Bir siyasi liderin müsahibəsində praqmalinqvistik xüsusiyyətlər şübhəsizdir. Bu dialoqda lider, öz siyasi platformasını, partiyasının məqsədlərini praqmatik bir üslubla təqdim edir və ictimaiyyətə təsir qazanmağa nail olmağa çalışır.

Azərbaycan siyasi diskursunda dialoqlarda linqvistik xüsusiyyətlər öz əsas dilində, yəni Azərbaycan dilində ifadə olur. İngilis diskursunda isə əsas dil İngilis dilidir və dialoqlar bu dil əsasında keçirilir. Azərbaycan siyasi liderləri özlərinin siyasi proqramlarını təqdim edərkən, Azərbaycan dilində, məsələn, milli televiziya və radio kanallarında dialoq apara bilər. Həmin dialoqlar linqvistik normativlər və standartlar əsasında həyata keçirilir. Koqnitiv xüsusiyyətlər ictimai fikirlərin və ideyaların siyasi dialoqlarda nəzərə alınmasında fərqlilik göstərə bilər. Məsələn, Azərbaycan siyasi diskursunda xüsusilə müstəqil dövlətlərin əhəmiyyəti və müstəqil xüsusiyyətlərinin vurğulanması mövcuddur. Azərbaycan siyasi lideri öz dialoqlarında, ölkənin müstəqil siyasi iradəsini və tarixi böhranlarına rəhbərlik etməsini vurğulayır. Bu, ictimaiyyət üçün müstəqil fikirlərin formalaşmasına nail olmağa xidmət edir. Koqnitiv xüsusiyyətlər, ictimai fikirlərin və ideyaların siyasi dialoqlarda necə nümayiş etdiyini və siyasi proseslərə necə təsir göstərdiyini təsvir edir. Azərbaycan siyasi diskursunda koqnitiv xüsusiyyətlər əsasən müstəqil dövlətlərin əhəmiyyəti və ölkənin müstəqil xüsusiyyətləri ilə əlaqəlidir. Azərbaycan siyasi lideri öz dialoqlarında, ölkənin müstəqil siyasi iradəsini və tarixi böhranlarına rəhbərlik etməsini vurğulayır. Bu, koqnitiv xüsusiyyətlərin təzahürüdür, çünki lider ictimaiyyəti öz mövcud siyasi və tarixi məzmunu ilə təmin edir. Liderin dialoqu, ictimaiyyətin müstəqil dövlət fikirlərinə, tarixi varlığına və milli mədəniyyətinə dair müsbət bir təsiri olmağa nail olur. Bu, ictimaiyyətin müstəqil düşüncələr formalaşdırmasına və liderin tərəfindən təklif olunan müstəqil mərhələnin ictimaiyyət tərəfindən anlaşılmasına kömək edir. Koqnitiv xüsusiyyətlər ictimaiyyətin düşüncə formalaşmasında əhəmiyyətli bir rola malikdir. Azərbaycan siyasi lideri, ictimaiyyətin müstəqil düşüncələrinin formalaşmasına və müstəqil mərhələyə sahib olmağa nail olmağa kömək edir. Bu nümunə, liderin siyasi diskursunda koqnitiv strategiyaların necə tətbiq olunduğunu və ictimaiyyətin müstəqil düşüncələrinin inkişafında necə rol oynadığını göstərir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Арутюнова Н. Д. (2002). Диалог и его типология. Москва. s. 45-67
2. Bayley, P. (2005). *Analysing Political Discourse*. Routledge. s. 45-67
3. Budaev, E. (2010). "Political Metaphors in Russian Mass Media." *Russian Journal of Communication*, 3(3). s. 45-58.
4. Chilton, P. (2004). *Analyzing Political Discourse: Theory and Practice*. Routledge. s. 3-18.
5. Чудинов А.П. (2003). *Политическая лингвистика*. Екатеринбург: Уральский государственный университет. s. 35-56
6. Чудинов А.П. (2006). "Типология политической коммуникации." *Вестник РУДН. Серия: Языкознание*. s. 36-38.
7. Fairclough, N. (2006). *Language and Globalization*. Routledge. s. 22-29.
8. Шейгал Е. И. (2000). *Семиотика политического дискурса*. Волгоград. s. 23-40.
9. Шейгал Е. И. (2000). *Политический дискурс в лингвистическом освещении*. s. 22-29.
10. Suxix, S. A. (1998). *Диалоговые жанры политической риторики*. Москва. s. 55-68.

11. Van Dijk, T. A. (1997). *Discourse as Structure and Process*. SAGE Publications. s. 13-33.

Gular Sadigova

Summary

Similarities and Differences in Dialogue Genres in Political Discourse in Azerbaijani and English

This article analyzes the similarities and differences in the dialogue genres of Azerbaijani and English political discourse. Political discourse broadly encompasses dialogues on political topics addressed to the public. Dialogue genres are classified based on factors like subject-addressee relations and political intentions. While both political discourses share similarities in style, linguistic tools, and pragmatic goals, differing priorities and interests shape the content. English political discourse shows a more formal tone, whereas Azerbaijani discourse emphasizes independence and national identity. In both contexts, political rhetoric plays a vital role in shaping public opinion.

Keywords: political discourse, dialogue genres, diplomatic negotiations, pragmalinguistic features, cognitive features,

Садыгова Гюлер

Резюме

Схожие и отличительные черты жанров диалога в политическом дискурсе на азербайджанском и английском языках

В статье анализируются сходства и различия диалоговых жанров в политических дискурсах Азербайджана и Англии. Политический дискурс охватывает широкий спектр взаимодействий на политические темы, адресованных обществу. Классификация диалогов учитывает такие параметры, как субъект-адресатные отношения и политические намерения. В обоих политических дискурсах сходства прослеживаются в стиле, лингвистических средствах и прагматических целях, однако различия в приоритетах и интересах сторон оказывают влияние на содержание диалогов. В английском дискурсе наблюдается более официальный стиль, тогда как азербайджанский дискурс выделяется акцентом на независимость и национальные особенности. Политическая риторика в обоих дискурсах играет значимую роль в формировании общественного мнения.

Ключевые слова: политический дискурс, жанры диалога, дипломатические переговоры, прагмалингвистические особенности, когнитивные особенности

Rəyçi: Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Cavanşir Xankişi oğlu Muradov